

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

בבא קמא דף ט-א

הידור מצוה עד שליש

איתא בגמ' דהידור מצוה עד שליש המצוה, כלומר שצריך להוסיף שליש על המצוה. וצ"ב מה ענין שיעור שליש בהידור מצוה.

בתורת חיים ביאר, דמיתה גדושה יתירה על מיתה מחוקה שליש, כדאיתא בפ"ק דעירובין, ולכך ראוי הוא שיוסיף אדם במצוה על השיעור המחויב שליש כדי שימודד להקב"ה במיתה יפה וגדושה.

המהר"ל בחידושי אגדות מבאר ע"פ הגמ' בסוטה (כא, א) דתורה היא אור, ומצוה היא נר, וביאור הדבר הוא שהמצוה היא דבר גשמי שיכול להחזיק את האור. ללא הדבר החומרי אין לאור על מה להיתפס. וכך לא שייך שמצוה תחול ללא פעולה גשמית.

והנה נר מחזיק בו: שמן, פתילה, אור. השמן הוא חומר הבעירה, הפתילה מעבירה אותו אל השלהבת, ויש את אור השלהבת עצמה. כך במצוה יש ג' חלקים, ואור המצוה הוא שליש ממנה. והיינו שלעולם יש את החלק הגשמי, החלק הרוחני, והצינור המחובר. על כן החלק הרוחני של המצוה הוא שליש. ככל שהדבר פחות מגושם, כך הוא יותר יפה. כשעוסקים ביופי המצוה, הוא מתייחס בפרט לחלק הרוחני, ועל כן "התנאה לפניו במצוות" הוא עד שליש, שמכוון כנגד החלק הרוחני שבמצוה.

הבני יששכר (מאמרי השבתות ב, ה) כותב רמז נפלא. איתא בירושלמי (כלאים ח, ב) שמתחילה לא היו נוהגין ליסע בעגלה רק עם סוס אחד, עד שבא פרעה בימי יוסף והנהיג ליסע במרכבתו עם שני סוסים. ואח"כ פרעה שרדף אחרי ישראל היה אוסר ג' סוסים בכל מרכבה, וזהו הפירוש "ושלישים על כולו". נמצא שהוסיף פרעה שליש בעבירה לרדוף אחרי ישראל.

בקריעת ים סוף כלל ישראל התגברו על מצרים, ואז אמרו "זה א-לי ואנחנו", פירוש שע"י ההתגברות על מצרים באו למעלה של נוי מצווה. וא"כ כשם שפרעה הוסיף שליש בעבירה, כך אנו מוסיפים שליש בהידור מצוה. זה לעומת זה.

דף ט-ב

כל שחבתי בשמירתו

כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו (פרש"י או שהכשרתי וזימנתי את הנזק, או שעלי להכשיר ותקן את הנזק שנעשה). כבר הזכרנו בשם המהר"צ חיות שבפ"ק דב"ק משונה, דהאי תנא ירושלמי הוא. ויש לתמוה (וכן הקשה הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות ח"ה פ"ו) מדוע התנא מדבר בגוף ראשון "כל שחבתי", ולא בגוף שלישי "כל שחב, שהוא יותר ראוי.

ומבאר הרמ"ע מפאנו בדרך הפנימיות, שאלו הם דברי הקב"ה על

עצמו. שהקב"ה אומר לכלל ישראל "כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו" - אני הכנסתי יצה"ר בלב האדם, ומחמת כן הוא עושה עבירות. והפרעון על העבירות יהיה "במיטב הארץ", דהיינו בחורבן המקדש וא"י, אך כלל ישראל עצמו ימשיך להתקיים.

בלקוטי הש"ס לאריז"ל יש אריכות רבה על משנה זו. ומבאר שכל אדם שנולד, יש הרבה נשמות שבאות לשמור עליו. אדם הראשון היה נשמה שכוללת את כולם, על כן הנשמות קשורות זו לזו. כל הנשמות שקשורות לשורש נשמתו של האדם, באות לשמור עליו. וזהו "הבא ליטהר מסייעין אותו", ומי מסייע? הנשמות הקרובות אליו.

וזהו לשון המשנה "כל שחבתי בשמירתו" - הנשמות ששומרות על האדם שלא יחטא, "הכשרתי את נזקו" - עלי להכשיר שלא יזק ולא יחטא. כלומר כיון שהנשמות הללו אחראיות על האדם, הן שומרות עליו.

וע"ש שמבאר את המשך המשנה "הכשרתי במקצת נזקו", דקאי על גלגול נשמות, שנשמה באה בתוך נשמה, ואז הן עושות פעולות יחד. ע"ש דברים עמוקים שיתבארו בדף הבא בעז"ה.

ומכל מקום, זכינו להבין כאן, שכשיש לשון משונה במשנה, וכך רבי קבע אותה לדורות, אין זה במקרה, ומצינו בזה דברים עמוקים בפנימיות. וכך בכל דבר בתורה שבע"פ.

דף י

הכשרתי במקצת נזקו, בעלים מטפלים בנבילה

"הכשרתי מקצת נזקו" וכו' - קאי על החופר בור ט' ובא אחר והשלימו ל', שחייב לשלם את כל נזקו. ועל הלשון "חבתי בתשלומי נזקו" מדייקת הגמ' - מלמד שבעלים מטפלים בנבילה.

האריז"ל בלקוטי הש"ס מבאר כך: יש נשמה שמגיעה מדור קודם לדור זה ומצטרפת לנשמה שנמצאת כאן, והוא המושג שנקרא 'עייבור' דהיינו נשמה שמצטרפת לגוף ונשמה שנמצאים כבר בעולם. נשמה שבאה בגלגול מגיעה לתקן משהו שעשתה בגלגול הקודם. פעמים שיבוא נסיון לגוף שמיועד רק לנשמה מהגלגול הקודם, כגון שאכלה חלב בגלגול הקודם, ועתה מביאים לו נסיון של אכילת חלב. ואם הגוף ייכשל ויאכל את החלב, מי שגרם את הנזק הזה, הוא הנשמה שבאה בגלגול אל תוך הגוף הזה. וזה הביאור הכשרתי מקצת נזקו, שהנמה מהגלגול הקודם היא הכשירה מקצת נזקו, שכן הנסיון הגיע רק בגלל החלק הזה של הנשמה. אלא שמחייבים אותה לשלם את כל הנזק. וצורת תשלום זה ע"י שנותן חלק מהגן עדן לנשמה המקורית.

וממשיך ומבאר דמה שנאמר "בעלים מטפלים בנבילה", הכוונה ל"הבלא דגרמי", שיש חלק נשמה שנותן חיות לעצמות שבקבר (ורק

יקחו בגדים יתבעו אותם המצרים, על כן שמו את הבגדים על הבנים והבנות, דע"ז לא ישימו אותם ולא יוכלו לתבעם, דמה שעל בניהן ובנותיהן אין שמין.

דף יב

משלחן גבוה קזכו

מבואר בסוגיא דגם לר' יוסי הגלילי דקדשים קלים ממוון בעלים, היינו מחיים, אבל לאחר שחיטה משלחן גבוה קזכו. וכן לגבי מתנו"כ אמרו בהמשך הסוגיא דמשלחן גבוה קזכו.

רבי יוסף ענגיל בספרו אתון דאורייתא (כלל ב) מביא את החקירה הידועה בגדר איסור טבל, האם זהו איסור חדש, או שתרומה וחולין מעורבין זה בזה. ומביא שזו מחלוקת רש"י ותוס' ביבמות (פו, א). והתוס' הקשו על רש"י איך ניתן לומר שטבל הוא ערבוב תרומה וחולין, א"כ מדוע לכהן אסור לאכול טבל.

ומיישב האתון"ד דתרומה שייכת לכהנים רק אחרי הפרשה בגדר "משלחן גבוה קזכו". ומוכיח זאת מלשון הרמב"ם (הל' תרומות יב, יט) לענין שכהנים לא יחטפו תרו"מ ולא יבקשו בפה, "שעל שלחן המקום הם אוכלים ועל שלחנו הם שותים ומתנות אלו לה' הן והוא זוכה להם". הרי שגם לענין תרומה משלחן גבוה קזכו, ובזה מיושבת קושית התוס' על רש"י.

אך קשה דהרי בסוגיא מבואר שבמקום שמשולחן גבוה קזכו א"א לקדש אשה, והרי הדין הוא שכהן יכול לקדש אשה בתרומה. ומיישב לחלק, דיש ב' צורות להבין 'משלחן גבוה קזכו': הא' שאוכלים על שולחן ה', וכמו אורח שסועד על שלחן בעה"ב, וכך הוא בקדשים. הב' שנוטלים משולחן גבוה לרשותם, וכאדם שמוגיע לבית חבירו ולוקח אוכל לביתו, ומאז והלאה האוכל שייך לו, וכך הוא בתרומה.

ונראה שכן הוא מסברא, דהנה קדשים נאכלים רק בירושלים, כדין אורחים שאוכלים במקום הבעה"ב. ואילו תרומה נאכלת גם בגבולין, ומסתבר ששם אינו שייך לשלחן גבוה, אלא לכהנים.

ומובן הדבר גם ע"פ ספרי מחשבה. שכן ידוע שכל אוכל שאנו אוכלים, משלחן גבוה קזכינו. וכהגמ' בברכות (דף ל"ה) שקודם ברכה "לה' הארץ ומלואה", ואחרי הברכה "הארץ נתן לבני אדם", שמשלחן גבוה קזכינו. והמהר"ל בדרך חיים (פ"ג מ"ג) על מה שאמרו שאם אין אומרים ד"ת על השלחן נחשב זבחי מתים, מבאר שכשאומרים ד"ת מקשרים את המאכל לשלחן גבוה, שהרי משם בא המאכל מאת הקב"ה, ומתקשרים לשורש החיים.

נמצא א"כ שגם חולין נחשב משלחן גבוה קזכו. היעלה על הדעת שא"א לקדש אשה בחולין? אלא שאחרי ברכה ודברי תורה, האוכל שייך לנו. ה"ה לגבי תרומה, שאמנם משלחן גבוה קזכו, אך לאחר מכן נעשה שלו לגמרי.

כך מגיעים לתחיית המתים, והרחבנו על זה בעבר). הנשמה 'מטפלת' בגוף המת. מה שכתוב כאן הוא, איזו נשמה מבין הנשמות צריכה לטפל בגוף המת? הנשמה המקורית ולא זו שבאה בגלגול. הנשמה שבאה בגלגול הם משלמות נזק, אבל הנשמה המקורית "אחראית על הגוף".

וע"ש שמבאר מה שהביאה הגמ' ג' פסוקים ללמדנו שבעלים מטפלים בנבילה על פי דרך זה.

דף יא

מה שעל בניהן ובנותיהן אין שמין

אחים שחולקים ובאים לשום את הנכסים, אין שמין מה שלבושים בניהם ובנותיהם. רש"י מבאר "דכיון דבנים ובנות לא אתו לבי דינא לא מבזינן להו למית". והיינו שיש מחילה הדדית על אותם בגדים.

ביצי"מ נאמר לישראל (שמות ג, כב) "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות, ושמלתם על בניכם ועל בנותיכם". מה פשר הדגשת התורה על שימת הכלים על הבנים והבנות?

מבאר הבית הלוי (פרשת שמות) דידוע בספרי הרפואה שצריך להתרחק מאדם חולה ומוכה שחין, ויותר צריך להזהר מכליו ועוד יותר ממלבושיו שבהם מתדבק החולי יותר. החידוש של יצ"מ היה שישראל היו מובדלים מהמצרים, והגם שהמצרים היו מנוגעים ומוכי שחין מן המכות, ולבסוף לא היה בית אשר אין שם מת, וע"פ הטבע היה צריך להדביק גם אחרים, לא נפגעו ישראל.

וזה ביאור הכתוב "והיה הדם לכם לאות על הבתים וגו'" ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים", וכבר הקשו המפרשים שהרי לא היה הנגף ע"י משחית אלא ע"י הקב"ה בעצמו, כפי שנאמר בהגדה: אני ולא מלאך, אני ולא שרף אני ולא השליח, אלא דעיקר המכה אמנם לא היה ע"י שליח, אלא שע"ז נעשתה מגיפה גדולה בכל המצרים, וההתפשטות של המכה זה היה ע"י שליח, ולזה הוצרכו ישראל לדם פסח לאות שלא יתן המשחית.

וזהו שאמר משה "ושאלה אשה משכנתה וגו'", שלא תתייראו מלהשתמש בבגדיהם וגם להלבישם תיכף להקטנים (אף שעלולים טפי לחולי), דהקב"ה יבדיל ביניכם ובין המצרים בזכות דם פסח ומילה.

בפרדס יוסף מביא בשם ספר טעמי המנהגים, ביאור נאה, דהנה ישראל במצרים לא שינו את לבושם, והיה מלבושם שונה משל המצרים. וכשנטלו בגדים מהמצרים לא היו יכולים ללבוש אותם כמות שהם, שהרי מלבושם שונה, אלא היו צריכים לתפור בגדים חדשים מתוך אותם בגדים, ועי"ז יתקטנו הבגדים. וא"כ הגדולים לא יכלו ללבוש את הבגדים מפני קטנו, ורק הבנים והבנות יוכלו להשתמש בהם.

בצפנת פענח מבאר את הפסוק ע"פ הגמ' שלנו, בדרך פלפול. עם ישראל במצרים היו עבדים, וכשיצאו היו זכאים להענקה. בקידושין איתא שהענקה היא כסף וזהב וכדומה ולא בגדים. נמצא שאם ישראל

נכסים המיוחדין

שור של הפקר שנגח, אם זכה בו אחר, היתה הו"א שהניזק יוכל ליטול את השור. ולכא' הדבר תמוה, דהזכות לקחת את השור נובעת מהחוב של הבעלים, אבל שור של הפקר שאין לו בעלים שיתחייב, מהיכ"ת לקחת את השור עצמו.

הגר"ח בחידושים על הש"ס אמר שרואים כאן שכל שור תם אינו דומה לשאר השעבודים, דבעלמא החיוב של הבעלים עובר לנכסיו, אבל בשור תם השור עצמו יש לו שעבוד, ולכן סד"א שגם שור של הפקר יחול בו שעבוד, וקמ"ל חידוש התורה שבלי בעלים א"א לקחת את השור, אבל עכ"פ החיוב על השור והבעלים הם רק תנאי.

ודברי הגר"ח אתיין היטב עם מה שהבאנו בסוף קידושין אודות מושג 'ממון של אדם'. הבאנו שם שממנו של אדם נחשב המשך שלו, וכלשון הגמ' "שם בעליו עליו". וזהו שמוזכר בשם האריז"ל שהגילוי של האדם הוא בסוד נגל"ה, נשמה גוף לבוש היכל, כלומר שגילוי יוצא מנשמתו, גופו, לבושו עד ל'היכל'. וגם, כל החפצים שבעולם מתעלים דרך מה שנהפכים למשמשי האדם. נכסי הפקר אין להם עילוי לפי שאינם שייכים לאדם.

וכן האחרונים חקרו האם חיוב ממון המזיק הוא מחמת שהוא ממון, או מפני שהבעלים לא שמר. והצד הא' הוא שהממון הוא חלק מהבעלים ונמשך ממנו, שהרי מצד עצמו אין לו דעת, אלא הוא חלק ממשמי האדם.

ונראה שזה הפשט כאן בגמ' שאע"פ שהשור עצמו משועבד, מ"מ שור ללא בעלים אין לו שייכות לנזקין, דרך בע"ח שהוא חלק מצורת האדם, אפשר לתבוע אותו. דו"ק.

חצי נזק, משונה קרן בחצר הניזק

שיטת ר' טרפון שאע"פ ששור תם משלם חצי נזק, בחצר הניזק משלם נזק שלם. הנועם אלימלך (פרשת משפטים) כתב בזה רעיון על דרך הדרוש.

בגמ' בקידושין דף מ' איתא שלעולם יראה אדם את עצמו חציו זכאי וחציו חייב, וכן את העולם כולו, ועל כן כל מעשה שעושה מכריע את עצמו ואת העולם. והנה, שור הוא מלשון ראייה (כמו 'עלי שור'), תם היינו צדיק, איש תם יושב אהלים. התם, שהוא הצדיק, מסתכל ומביט על העולם באופן של 'חצי נזק', כביכול שקול בין טוב לרע. ועל כן הצדיק לוקח אחריות להכריע את העולם לכף זכות.

אומר ר' טרפון, שאם הוא נמצא בחצר הניזק, היינו שהוא דר בין רשעים, משלם נזק שלם. שכבר לא יכול להשפיע ולהכריע לזכות, אלא הוא "נזק שלם". ובסוגריים מציינים לשני מאמרים בספר הזוהר. האחד בפרשת בא שאדם שגר בין רשעים נהפך להיות רשע כמותם, ונתפס בחוביהם. השני בפרשת לך לך, שאברהם נפרד מלוט, שכיון

שראה שהופך לוט לרשע, לא הסכים לחיות במחיצתו ולהיות מושפע ממנו. ובהערות מזכירים שזו הברייאא בסוף מסכת אבות פ"ו, שר' יוסי בן קיסמא לא הסכים לעבור לגור במקומו של אותו האיש "איני דר אלא במקום תורה", ומדוע? מפני שהמקום משפיע. זוהי נקודת הדרוש שבחצר הניזק, אצל רשעים, התשלום הוא נזק שלם.

ולא תשים דמים בביתך

ולא תשים דמים בביתך, שלא יהיה לו כלב רע בתוך ביתו, ולא ישהה סולם רעוע בתוך ביתו.

הפסוק הזה עוסק במצות מעקה וצ"ב מה המקור לדרוש גם על כלב רע וסולם רעוע. ומבאר העיון יעקב, שהמילים "לא תשים דמים בביתך" מיותרות, ובאו לכלול נזקים נוספים שיש בבית, ככלב רע וסולם. ומוסיף המהרש"א מדוע דברים אלה לא נכללים ממילא במצות מעקה, משום שהמעקה בא לשמור על אנשי הבית, ואילו כלב רע וסולם רעוע אינם מסוכנים לבני הבית אלא לאורחים שבאים מבחוץ.

והנה לכא' תמוה מדוע יש פסוק מיוחד על כך, הרי אסור לגרום נזק, ובראשונים מובאים על כך כמה פסוקים, ומדוע צריכים פסוק מיוחד לשמור על הבית שלא יהיו בו נזקין.

יתירה מזו, הנצי"ב (עמק הנצי"ב כי תצא פסקא יט) על הספרי (שם) שבית שהוא פחות מד' אמות על ד' אמות פטור ממעקה, וכן איתא בבבלי, וקשה אם למנוע נזק באנו, מאי שנא מה גודל הבית. וחזינו שזהו דין מיוחד שה'בית' יהיה שמור, וזהו ענין בפני עצמו. דין בבית. על כן בית שאין לו שם בית, מחמת קוטנו, אין כאן דין זה. ועדיין צ"ב מה טעם ענין זה.

הגר"א בביאורי אגדות מס' ב"ק מבאר כדלהלן. ידוע שיש ג' חלקי נשמה באדם - גר"נ - נפש רוח נשמה. הנפש היא החלק התחתון ומשכנה בכבד. הרוח היא החלק האמצעי, ומשכנה בלב. הנשמה היא החלק הרוחני שבאדם ושוכנת במוח.

הנפש היא החלק הנמוך שקיים גם אצל הבהמות. הנשמה היא מן העליונים. הרוח היא החלק שמחבר בין שני הקצוות.

יש ג' מיני יצה"ר, וג' דברים שיש להזהר מהם. כנגד החלק התחתון נאמר שלא יגדל כלב רע, שהוא עז פנים המגיעה במקום שאין קדושה. ויש להוסיף ש'כלב' הוא 'כבד לב', שכאשר מתחיל האדם מן הכבד, והוא שולט עליו, הוא נחשב ככלב.

כנגד הנשמה הנמצאת במוח, על זה נאמר שצריך לבנות מעקה לגג - לחלק העליון, שלא יחטא בחלק הנשמה.

וכנגד החלק האמצעי שמחבר את התחתונים והעליונים, נאמר שלא יעמיד סולם רעוע, שהסולם דרכו עולים מלמטה למעלה. הוא כנגד חלק הרוח שעומד בין הנשמה לנפש.

נמצא א"כ דג' היזיקים אלה הם באים כנגד ה"בית", והאדם כאן הוא